

تئاتر و سینمای

آرپی اوانسیان

از ورای نوشته‌ها، گفتگوها و عکس‌ها

پژوهش، گردآوری و تدوین: مجید لشکری

با پیش‌گفتار پیتربروک

جلد اول

www.ketab.ir

«فؤاد نجم» زاد «بهرمن جلالی»، که اکنون میان ما نیستند، با مهر فراوانشان نسخه‌های عکس‌های اجراهای اخیر را اختیار کردند. یادشان گرامی و ستودنی است. «آربی اوانسیان» که به «سینا» سرشکافانه‌ای پیش از آن‌که کتاب را بخواند، در تماس‌های مکرر تلفنی من برای جلوگیری از اتمام یادداشت‌هایی را با توجه به وقایع و اسناد تاریخی پیشنهاد و فراهم کرد.

«پیتر بروک» برای نوشتن پیش‌گفتار و «سینا صوفی» که به درخواستم ارج نهادند. «هوشنگ آزادی‌ور»، «زاون قوکاسیان»، «یوریک کریم‌مسیحی» برای مشورت و همراهی‌های دوستانه‌ی همیشگی‌شان، هر کدام به نحوی به این کتاب یاری رساندند. «لیدا بریریانس» و «رعنا جوادی» برای در اختیار گذاشتن اسناد و عکس‌های بایگانی شخصی‌شان و محبت بی‌دریغ ایشان.

«شقایق قاسمی» برای همکاری با اینجانب در ویرایش اولیه‌ی گفتارهای جلد اول. «واروژ سورنیان»، «رضا خسروی»، «نگین جواهریان»، «مرجان محمدپور»، «هادی عادل‌نایبی»، «آریا کسایی» و دوستان دیگری که از آن‌ها یاد نشده برای لطف، همکاری و دوستی با ارزش و

«سید صدرالدین بهشتی» و «سید حامد بهشتی» مدیران مسئول انتشارات روزنه که به‌راستی بدون حمایت ایشان و همکاران‌شان چاپ این کتاب میسر نمی‌شد.

فهرست

جلد اول

۱۰	چند اشاره ای خ
۱۲	یادداشت ♦ مجید لشکر
۱۶	سرآغاز ♦ فرهاد مهرپور
۲۰	پیش گفتار ♦ پیتز بروک
۲۷	بخش اول
۳۱	رویدادنگاری
۶۷	زندگی و فعالیت های هنری و فرهنگی و انسبیا در ایران پیوست
۷۵	منتخبی از فعالیت های هنری و فرهنگی در خارج ایران اولین دیدار
۹۵	بخش دوم
۹۷	گفتگو با بازیگران، همکاران و نوشته های آنها تئاتر
۹۸	ادوارد آرشامیان ♦ یک نگاه
۱۱۴	هوشنگ آزادی ور
۱۳۴	مهوش افشارپناه
۱۴۰	پرویز پورحسینی
۱۴۸	سوسن تسلیمی
۱۷۶	هوشنگ توکلی
۱۸۴	سیاوش تهمورث
۱۹۶	فهیمة راستکار
۲۱۸	صدرالدین زاهد
۲۴۶	فریده سپاه منصور

۲۵۶	واروژ سورنپیان
۲۷۰	داریوش فرهنگ
۲۷۸	رضا قاسمی
۲۹۲	فردوس کاویانی
۳۰۲	فوزیه مجد ♦ سواری درآمد
۳۱۶	علیرضا مجلل
۳۲۸	مهتاج نجومی
۳۴۰	مهدی هاشمی
۳۵۸	فریدون یوسفی
۳۸۳	بخش سوم
۳۸۵	گفتگو با صاحب‌نظران و نوشته‌های آن‌ها
	تئاتر
۳۸۶	آتپلا پسایانی
۴۰۴	ملک‌جهان خزانعی
۴۱۰	ایرج زهری
۴۱۶	ژانت لازاریان
۴۲۳	بخش چهارم
۴۲۵	گفتگو با صاحب‌نظران و نوشته‌های آن‌ها
	سینما
۴۲۶	هوشنگ آزادی‌ور
۴۳۲	محمد رضا اصلانی
۴۵۰	لیدا بربریانس ♦ موسیقی در فیلم چشمه
۴۵۶	رامین جهانگللو
۴۶۴	واروژ سورنپیان
۴۶۸	سعید عقیقی
۴۷۶	مهتاج نجومی
۴۸۳	نمایه
۴۸۶	اشخاص
۴۹۲	آثار
۴۹۲	نمایش‌ها و نمایشنامه‌ها
۴۹۵	فیلم‌ها

جلد دوم

۵۰۷	بخش پنجم
۵۰۸	نمونه‌هایی از نوشته‌ها و گفتگوهای آربی اوانسیان
۵۰۹	نوشته‌ها
۵۳۱	تئاتر
	۱۸۴۵ تا ۱۸۴۶
۵۵۷	سینما
	۱۳۸۹ تا ۱۳۹۶
	گفتگوها
	تئاتر
۷۲۳	۱۳۸۷ تا ۱۳۹۶
	سینما
	۱۳۸۹ تا ۱۳۹۷
۷۵۹	بخش ششم
۷۶۰	نمونه‌هایی از نقدها و نظرها
۷۶۱	تئاتر
	۱۳۵۷ تا ۱۳۶۳
۹۰۱	سینما
	۱۳۸۹ تا ۱۳۹۷
۹۳۵	بخش هفتم
۹۳۷	پی‌گفتار ♦ آربی اوانسیان
۹۴۵	بخش هشتم
۹۴۶	فهرست‌ها
۹۸۱	نمایه

یادداشت

یک

جستجو درباره‌ی هرمتاس که آرهایش تأثیری ماندگار بر مخاطبان به‌جای گذاشته، کاریست دشوار و هراندازه دقیق و محقق‌پیش‌برود، بی‌تردید بخشی از حقایق پنهان می‌ماند؛ چنان‌که بخشی از آثار هنری گذشته به‌دلیل پراکندگی و عدم ثبت و نگهداری آن‌ها فراموش یا تنها به تصاویر مبهم و خاطره‌هایی دور در حافظه‌های نه‌چندان روشن بدل شده‌اند.

مقوله‌ی فراگیر در برخورد با یک اثر هنری، پرسش از امکان اثر است نه تفسیر آن. با این‌که تلاشم در گفتگوهای فراهم‌شده، همواره معطوف به ریشه‌یابی و برجسته‌سازی اهمیت اساسی در یک مسیر نبوده است، اما آگاهانه از هرگونه فروکاسته‌شدن به تفسیری ویژه درباره‌ی آثار هنری و رسیدن به یک معنای واحد، پرهیز کردم چون آن‌را تهدیدی برای تثبیت فرآیند خلاقانه‌ی آفرینش هنری می‌دانم. با فرض این امر متناقض، گزیری نیز از تبیین و تفسیر آثار نخواهد بود چرا که همین تفسیرها آثار را از نابودی نجات داده‌اند.

دلیل وجودی و امکان اثر نمایشی، اعتماد به هسته‌ی نهفته‌ایست که در فرآیند خلاقانه و شرایط صحیح تحقق‌پذیری آن قرار دارد - سرشتی غیرمادی که حتی در غیاب، به زندگی خویش ادامه می‌دهد. دریافت من این است که اگر بپذیریم میرایی یک اجرای تئاتر، همان پاره‌ای از زمان را در بر می‌گیرد که تأثیر اجرا بر ضمیر مخاطب باقی می‌ماند، آربی اوانسیان به تعیین پیشینی یا چهارچوبی پیش‌ساخته برای اجراهایش قائل نبوده است. او در پی جوهری از نمایش بوده که نه می‌توان آن‌را بازآفرید و نه تعریف کرد؛ بلکه باید امکان‌های حضورش را دریافت.

در بررسی ریشه‌های این شیوه‌ی نگاه، هرگونه تأیید یا توصیفی متنافر جلوه می‌کند.

دو

برخلاف ادبیات و سینما که همواره مصداق‌های ملموس آن‌ها حضور دارند، تئاتر فاقد این ویژگی و نقد نوشتاری آن دشوار است. برای دست‌یابی خواننده به محوری ارزیاب درباره‌ی کارهای آربی اوانسیان، نه در سینما چه در تئاتر، رویارویی با گفته‌ها و نوشته‌های گردآوری‌شده و سنجش آن‌ها است. تاریخی به‌جامانده، در نظرم روشی مطمئن جلوه کرد. چراکه درستی و نادرستی مفاهیم مندرج در مطالب چاپ‌شده، اغلب به‌دلیل حاشیه‌روی‌های رایج، در هاله‌ای از ابهام قرار گرفته یا در غباری از سینه‌جوش برخی نویسندگان، غرق شده بود.

در ابتدا پرسش‌های را به‌تکیه بر ازخوانی و بررسی یافته‌ها، متناسب با حافظه‌ی تاریخی اشخاص منتخب طراحی کردم. سپس گفتگوها و روی‌آرای هنرمند قرار گرفتند تا با خوانش آن‌ها بتوان شباهت‌ها و تفاوت‌ها را در زمینه‌ای واحد دریافت. محور گفتگوها گاه بی‌آن‌که به موضوع و ریشه‌ی واحدی وابسته باشند، حتی جایگزین همان شده‌اند. کوشیدم گفتگوها و برآیند دریافت‌ها مجالی برای بروز راستی‌هایی باشد که ما یا از آن‌ها بی‌خبریم یا با روایت‌های گوناگون و نسبت‌شان با حقیقت، در زوایای مختلف، مواجه نشده‌ایم. کار من آشکارسازی آن‌ها بوده و کار مخاطب داوری آن‌ها.

سه

گویی هرگونه شناخت در روند شرح پیچیدگی‌های نگاه هنرمند به جهان، به‌عنوان یک نوشتار، بیهوده می‌نماید؛ زیرا این نوشتن همواره غیاب را تشدید می‌کند. با روایت‌های دیگر، غیاب، شگفت‌انگیزتر از حضور جلوه می‌کند؛ کنش و واکنش‌های محدود روزه، درخت متفاوتی به خود می‌گیرند و مفاهیم در آن‌ها گسترده می‌شوند. چندی بعد، از کنارهم قرار گرفتن گفته‌ها بازتابی از گذشته شکل می‌گیرد هنرمند «چهره»‌ای می‌شود بر ساخته میان سخن دیگران و حجم قابل توجهی از اسناد به جا مانده از گذشته‌های دور یا نزدیک. اکنون با هنرمند و نهاد کارهای هنری او در زمانی گسسته از زمان حاضر، به‌مثابه‌ی «دیگری» برخورد خواهد شد.

چهار

از همان آغاز کار در پی پاسخی برای پرسش‌هایم، آشکار بود زمانی را باید سپری کنم. با حرکت در

مسیر جستجوی مفاهیم، هدف و کنجکاوی‌هایم، به‌مرور دگرگون و گسترده‌تر شد. سرانجام، برای شکل‌گیری این کتاب، عمری همسان با سال‌های فعالیت «کارگاه نمایش» بر من گذشت.

بازشناخت هنرمند فارغ از آثار نیز برایم ره‌یافتی بود به دریافت پرسش پیش رویم: پس سی و اندی سال غیاب این هنرمند، آیا اکنون می‌توان به اندیشه‌ی حضور او در فضای فرهنگی، هنری سرزمینش پرداخت؟

خوانندگی این کتاب بیش‌تر با یادها، خاطره‌ها و تداعی‌های «در زمانی» سروکار دارد؛ مجموعه‌ای که روشن می‌سازد ره‌یافتن هنرمند با چه قراردادهایی پدید آمده‌اند، چه اهمیت و تأثیراتی داشته‌اند و دارند و آیا نقش تازه‌ای بر سینما و تئاتر پیش و پس از انقلاب اسلامی به‌جای گذاشته‌اند؟

کافی‌ست از خود پرسیم: به‌راستی چرا دقایقی از خاطره و تجربه هیچ‌گاه از ضمیرمان پاک نمی‌شوند بلکه همواره ما را تحت‌تأثیر خویش قرار می‌دهند؟

مجید لشکری

مهر ۱۳۹۰